

ԳՐԱՌՈՍԱԿԱՆ

“ԿԵԱՆՔԸ ԳԵՂԵՑԻԿ Է”

(ՊԱՏՄԱՌԱՅԻՆ ԵՐԵՎԱՆ)

Հեղինակ՝ Ժ. ԱՅԹԱՐԵԱՆ

Սփիւռքահայ Գրականութեան^(*) նոր շրջանի բերքերը իրենց իսկական գիտագծութեամբը հպունցիկ ակնարկով մը մեր ընթերցող հասարակութեան (ուրիշ հարց՝ նոսրացումը ինչպէս ճաշակի խաթարումը այդ հասարակութեան. հաղար փառք անոր մինչև օրերս քաշքշուղ ալ գոյութեան) ներկայացնել ձգտող մեր այս երկրորդ յօդուածով լուսարձակի տակ կ'առնենք պատմութեան վերադարձի համարիկը, Ժ. ԱՅԹԱՐԵԱՆի ստորագրութեամբը հրատարակում:

Գիրքը լայն է տեսած Պէյրութի մէջ, այսինքն հոն՝ ուրկէ մատուցուած են մեզի զայն թահայ իմացական ճիշդի գերազանց նուաճումները: Հոն՝ ուր մշտկուած գրականութիւնը, հակառակ իր մեղքերուն ու վերքերուն, ամենէն հարողատը մնաց ու բեմափայտ Գրականութիւն յղացքին, տեսակ մը անոր շարունակութիւնը կամ երկարաձգումը իրեն, անոր ժառանգորդը՝ այլ ըստարութեամբ — ուրիշ հարց՝ ոչ լիովին արժանի ըլլալը անոր վերջին այս հաստատումին — նկատուելու աստիճան, արուած ըլլալով վայրին աշխարհագրական մօտիկութիւնը բռնագրուակալ մեր հայրենիքին մէջ հեռաւորութիւնը՝ մեր բարբերն ու նկարագիրը խաթարելու կոշուած նորոյնեւեմ արեւմտաւոր մեծ աստաններուն:

* :

(*) Քիչ մը ուղեցիկ: այլ տարտամ այս տառալը համագրական վերլուծման մը ենթարկելու առաջին ու տեղի մեր փորձը կարգալ: Միտնի 1963 — 64 թիւերուն մէջ: Թուած ենք հոն ազգականներն ու արգելքները սեփական հողին քաղաքի զուրկ. գրականութիւն մը արուեստի նախանձելի բարձունքներէն վար ու հեռու պահող: Ոչինչ է փոխուած վերջին զոյգ անունամեկներուն:

Հեղինակը քիչ ծանօթ է մեզի: Հանգիստ ենք իր ստորագրութեան Բապիճ գրական հանդէսի մէջ (Պէյրութ), նոյնապէս իր պատմութեան քննարկ տակը: Առաջին անգամն է որ հրատարակ կ'իջնէ առանձին հատորով: Տարիներու հոլովոյթը չէ լայնցուցած գործախառնար իր ըմբռնողութեան գաղափարներու արուեստին նկատմամբ: Շատերու նման, տեղ-քայլ ըրած է միայն: Սակայն հետեւողական ըլլալն ու պատենէի վրայ մնալը — հասանքն ի վեր թիովցուելու չափ գծուորին երեսմէ — նոյնիսկ արժանիք մըն է մեր սորերուն, երբ նկատի ունենանք հոն թիւը գտաւ ի՞նչ մեր գրչականներուն:

Ժ. ԱՅԹԱՐԵԱՆի կեանքէն քաղած փորձառութիւններէն ու անոր այլազան երեւոյթներուն շուրջ պարզած իր կեց-ուածքէն ու ըմբռնումներէն գիշարու կը հետեի թէ ունի բուստար բնականութիւնը այն մթնոլորտին՝ ուր կ'ապրի ու կը շնչէ արեւելիքի մեր ճշգրիտագրականութիւնը^(*):

Պատմութեանը, թիւով 9, որոնք կը լեցնեն հատորին 137 էջերը, իրենց իրեն տառալ ու ենթադր ունին մարդկային արդի ընկերութիւնը շահագրգռող հարցեր, անոր ապականած բարքերն ու լարած որոգայթները, որոնց գէմ յանդիման կու գան արեւելքի խալ ու անփորձ հոգիով պարմանները, երբ կ'իյնան գոհիւններուն մէջը արեւմտեան աշխարհին: Իր Պատմութեանը հերոսները հասցի պայքարով կ'ընտան ու արդի են, կամ սեռային աշխարհի յանկուցիչ խռովքներէն, չլացուցիչ հրապոյրներէն կոխարգուածներ: (Չըսի թէ հեղինակը իրեն կայք ընտրած է մեր ժողովուրդի ընդհանուր գումարին մօտ կրկինը հաշուող ամենէն խայտարղէտ աստանը Նոր Աշխարհին):

Այս քանակով... քանակով խորագիրը կրող առաջին պատմութեանը կը գտանայ

(*) Յոյժ ցանկալի պիտի ըլլար որ, գրական իւրաքանչիւր երկի մուտքին, տարեթիւներէ տեղանշաններէ մեզի խօսելին հեղինակի ծագումէն ինչպէս աստուր կաղմութեանէն: Այդ պարագային, Կրթախօսողը կամ քննադատը պիտի ունենար լայն ու խոր ճանաչում գութիւնը քրքին ետին կեցող հեղինակին:

գծուար տարազելի ու առանձիք բառի մը չօւշը՝ ճժամանակաշը Մեր անոր հետ հաշտ չկարենալ ըլլալու յաւիտենական առաման կարելի յաջողութեամբ սեւեռուած է այդ էջերուն վրայ:

Աստուած բարեկամ չուի խորագրուած երկրորդ պատմութեամբ մանուկներու աշխարհէն վերցուած օրտառուէլ գէպերու անդրադարձումը կը բերէ: Կտորը վերջ կը գտնէ, ի տես մեծ եղբօրը կոծալի մահուան, փոքրիկի մը հաւատաքին — Նախախնամութեան հանդէպ — անկանգնելի փշուղտումովը:

Արգարտութիւն կ'ուզեմ անուան առկ տրուած Ծորորդ պատմութեամբ կը խօսի արդի մարդկային ընկերութիւնը խորանոց կեդրէն ու մոլութիւններէն: Բայց հոն ախրոյ բարոյական խառաբին իսկ մէջէն կ'ընդնշմարուի նիւտր լոյսը, անժանդ հոգիի մը բարբարոսութենէն պատճառուած:

Միւսները աւելի զգացումներու թագաւորներն — սէրէն, ու մանաւանդ այդ համապարփակ զգացումին սեռային երանգէն — կ'առնեն իրենց ակունքն ու տատաղը: Անոնց մանրաքանդակ ներկայացումը ոչ ինչով պիտի յատկէր գրական դիմագիծը Աթթարեանի:

Գալով իր ունին, սահուն է ան ու ճկուն: Իր նախադասութիւնները, լաւ չափախառած, տնթերի են գրեթէ իրենց կառույցովը: Հոն չենք հանդիպիր քերականական կամոններու հանդէպ գործուած մեղանշումներու, այնքան յաճախազէպ մեր նոր գործներուն մօտ: Բայց ստոնք կը մնան արտաքին յատկանիշներ հեղինակի գրելակերպին: Ու երբեք չեն կրնար հօրաշիւքը ըլլալ տողերուն ետին կեցող արուեստագէտին: Ու գիտենք թէ, ինչպէս նրաթական՝ այնպէս ալ գրական աշխարհի մէջ, կճեպը, կեղեքը, հակառակ իր քեդին ու փայլին, իր արժէքովը միշտ ալ վար կը մնայ միջուկէն:

Հատորի ընթերցումը աւարտելէ ետք գծուար կ'ըլլայ վանել մեր մօքին բռնիացող սա հարցումը. — ինչով կը շահի մեր գրականութեան գանձարանը ճկանքը, Գեղեցիկ էձէն: Հայ հոգիին ո՞ր երեսը, հայ ոգեկանութեան ո՞ր յատկանիշը սե-

ւեման առկ կ'իյնայ գրքին մէջ: Պատմութեաներուն հերոսները, ռար իրենց անուններով — Հանրի, Մօրիս, Ժանէթ, Էայլ — աշխարհադաճարի հոգեբանութիւնը կրող ու անով միայն շարժող մարդեր են, որոնք կրնան պատկանիլ ոճէ ժողովուրդի և գործել որեւէ երկրի մը օտմաններէն ներս:

Ուրիշ ժողովուրդներու համար, գրական երկի մը յաջողութիւնը ապահովող պայմանները ըլլային թերեւ աւելի դիւրին: Բայց տարբեր է եղած ճակատագիրը մեր ժողովուրդին ինչպէս իր գրականութեան, ուր գրադէտի խառնութեամբ մը ու հզօր տաղանդ մը պիտի գային անրաւական, փրկելու համար սերունդներուն կտակուած երկ մը վրկանքէ: Գաղթաշխարհի գրողին ճիւղին պարագն է դիմացող գրչներով քանդակել նուաղման, ազգագրական այնքան ատակ հոգեպատկերը տարողներու իր ժողովուրդի որոշ մէկ գաղութին կամ խաւերուն: Դժուար այս առաքելութեան մէջ քիչեր յաջողած են ցարդ (Վ. Մալեան, Լ. Անդրէասեան):

Սփիւռքի գրական ճաշակի խաթարումին ոչ նուաղ պատասխանատու է նաեւ պարկեշտ ու անկողմնական քննադատութեան մը պակասը: Օչականի մահէն ետք տապալէք մնացած է — յարգելով բարեխղճութեան կողքին անպարէզին հմտութեամբը գրահաւոր սակաւութիւ բացառութիւնները — մունեակներու և հագկատակներու ձեւքը, որոնք գրական երկի մը արժեքներուն համար նկատի կ'ունենան տրուեստի տարրին քոթէ ի վեր — և, ինչ սր աւելի ցաւալի է, երբեմն ատոր իսկ փոխարէն — հատուածական, խմբակցական, խնամժական հաշիւներ, իրենց մարդը տարփոքելու, իրենց գաղափարակիցը չվերաւորելու նեղմիտ ու նեղագիտ նկատումներին զսպանակում:

Սեւին սե և ճերմակին ճերմակ ըսելու քաղութեան ու պարկեշտութեան պակասը ինչպէս կեանքի շատ մը մարդերուն՝ այնպէս ալ գրական մարդին մէջը ունի մխտակն ու աւերիչ իր դերը: Ծայտարիտ քննադատութեան պարագն է քաջալիք հանդիսանալ տեսնը մէկ հոս ու հոն յայտնւած գրական տաղանդներուն, քանոնք

